

A fiatalok idősképe és intergenerációs tanulási tapasztalatai

Vehrer Adél

The image of the old age and the integrational learning experiences of the young
Abstract

Research about the old age has received great attention in Europe in the past few decades. Research about the problems arising in society concerning adult education are getting very important. This paper presents how young people see elderly people and how they prepare for active ageing. It also shows attitudes of young people toward elderly people. Furthermore, it contains examples for an active life in communities at old age. These elderly people are models for young people. This paper also contains the results of a survey based on questionnaires which were distributed to elderly people and included questions about their free time activities and learning opportunities.

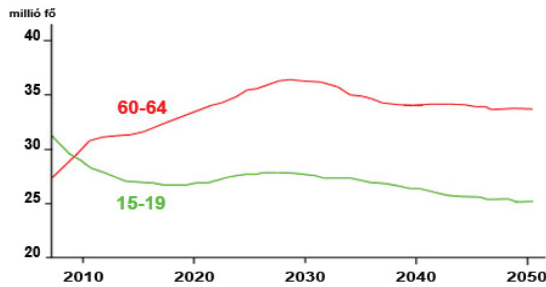
Keywords: intergenerational learning; learning and education in old age; young people's images of old age

Kulcsszavak: intergenerációs tanulás; időskori tanulás és művelődés; fiatalok idősképe

Subject-Affiliation in New CEEOL: Social Sciences – Education – Adult Education

1. Bevezetés

Hazánkban is jellemző tendencia a többi európai országhoz hasonlóan, hogy a születésszám egyre csökken, míg az idős korosztály egyre tovább él, a születéskor várható élettartam növekszik. Az 60 év feletti aránya mind létszámukban, mind pedig a népességen belüli arányukat tekintve jelentősen megnövekedett, ezzel szemben a 25 év alattiak létszáma nagymértékben visszaesett, ahogy az az 1. ábrán jól látható. Napjainkban minden hatodik ember a 65 év feletti korcsoportjába tartozik. Az idős korcsoport aránya 1990-ben 13,2 százalék, 2001-ben 14,6 százalék, 2011-ben pedig 16,7 százalék volt a népességen belül. A 2. ábra mutatja be, hogy a növekedés főképp az elmúlt évtizedben gyorsult fel. Magyarországon egyszerre tapasztalunk népességfogyást (3,2 ezrelék) és az öregkorúak, idősebbek arányának növekedését, és ez a tendencia csak fokozódik. 2011-ben az idősek aránya több mint 10 százalékkal meghaladta a fiatalokét (lván 1997, 13; Bálint–Spéder 2012, 89–90).

1. ábra: A demográfiai olló nyílása az EU országokban

Forrás: <http://tamop412a.ttk.pte.hu/files/foldrajz2/ch02s02.html>

Az idősödés témaköre hazánkban igencsak aktuális, ugyanis egyes kutatók szerint Magyarország az időskorúak és nyugdíjasok társadalma lett (Iván 2002, 413). Ennek következtében napjainkban megfigyelhető, hogy egyre nagyobb figyelem irányul az időskor sajátosságainak és problémáinak kutatására.

A népesség elöregedése, az idősebb korcsoportok egyre kedvezőbb életkilátásai miatt szükségszerűvé vált az idősebb korcsoportok további tagolása. Az idős népességben belül gyakran különböztetünk meg három korcsoportot: a fiatal időseket (65–75 év közöttiek), az idősebb időseket (75–85) és legidősebb időseket (85+).

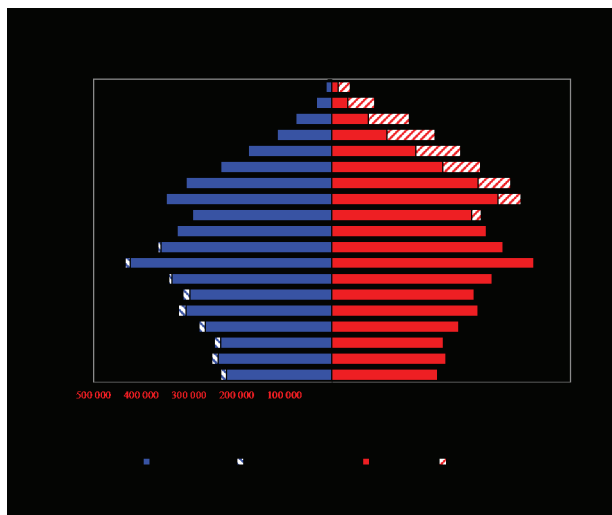
Korcsoport	1990	2001	2011
65–75	797 450	899 645	930 540
75–85	489 013	448 338	570 836
85+	87 459	119 832	169 759
Összesen	1 373 922	1 467 815	1 671 135

2. ábra: Az idős korcsoportok népességszáma különböző éveken

Forrás: Bálint–Spéder (2012, 91)

A népességadatok alapján 1990 és 2011 között valamennyi idős korcsoport népessége számottevően növekedett. A legidősebb idősök száma közel megduplázódott, míg a fiatal időseké és az idősebb idősöké egyaránt 16 százalékkal volt magasabb a két évtizeddel korábbanál (Bálint–Spéder 2012, 91).

Az öregedés folyamatában nemcsak az idősök, a fiatalok és az aktív korúak aránya változik, hanem az egész korösszetétel átalakul, és a népesség korstruktúráját ábrázoló korfa megnyúlik. Az öregedő népességre jellemző korfa-típusok közül Magyarország méhkas-kategóriába sorolható (3. ábra). Az elöregedési folyamat olyan előrehaladott állapotban van, hogy a fiatalok számát előbb-utóbb meghaladja az idősöké, és ez a tendencia egyre csak fokozódik (Bukodi 2004, 12).

3. ábra: Magyarország korfája 2014.

Forrás: https://fogalomtar.aEEK.hu/index.php/F%C3%A1jl:Magyarország_Korfa_20140101.png

Objektív szempontok szerint nem lehet kijelölni azt az életkort, amely alatt valaki még fiatalnak, felette pedig már idősnek tekinthető. A konvenciók, az intézményrendszer (nyugdíjrendszer), a munkapiac működése, az általános jólét (várható élettartam) és a kulturális tradíciók együttesen formálják az időskor határait. A generációs, életkorcsoportos hovatartozás-vizsgálat az idősödés megtapasztalásának alternatív elemzését teszi lehetővé. Ennek alapján megállapíthatjuk, hogy az idősödés egy folyamat; az önértékelést és az önazonosságot tekintve valakinél korábban, másnál később tudatosul. A magyar népesség generációs (időskor-) tudata eltér az európai átlagtól: noha mind Európában, mind Magyarországon az 50-es éveik végén járók körében válik érzékelhetővé a társadalomban a magukat idősöknek tartók csoportja, Európában későbbi életkorban fejeződik be, sőt nem is válik teljessé az idős-identitás elterjedtsége. Az európai népességben a 70–74 évesek negyede még középkorúnak tartja magát (Bálint–Spéder 2012, 95–96).

2. Az idősödő korosztály jellemzői

Az időskor mint külön életszakasz vizsgálata nem túl régi múltra tekint vissza. Erikson pszichoszociális fejlődésemélete szerint a fejlődés egy egész életen át tartó folyamat. Ennek megfelelően az emberi életciklust nyolc szakaszra bontja, utolsó szakaszként az időskort tünteti fel. Az idősödésben rejlik a bölcsesség ereje, amely képes a tapasztalatok megőrzésére és továbbadására (Erikson 1982). Bernáth László felnőttkorról szóló tanulmányában szintén külön említi az öregkort, mint a felnőttkor utolsó szakaszát. Miután számba veszi az öregedés során felmerülő változásokat, megállapítja, hogy „a fiatalabb gyorsabb, az öregebb pedig bölcsőbb”

(Bernáth 1997, 135). Az életszakaszok beosztását Az Egészségügyi Világszervezet (WHO) 1993-ban Kijevben a következő módon fogadta el: középkorúak (45–59 évesek), idősedők (60–74 évesek), idősek (75–89 évesek), aggok (90 éves kor feletti), a 100 év feletti pedig azok, akik matuzsálemi kort élnek meg (Iván 2002, 412).

A fentiekből is látszik, hogy máig nincs egyetértés abban, mi számít az öregkor alsó határának. Beköszöntének pontos idejét nem lehet éles határvonallal elválasztani, mert nem egyik napról a másikra alakul ki, hanem egy fokozatos folyamat eredménye. Az öregedés meghatározására ezért több fogalmat is számon tart a szakirodalom. Iván László szerint: „Az öregedés többtényezős és többdimenziós életfolyamat, amelynek kialakításban és kimenetelében érvényesül a biológiai, pszichológiai és szociológiai meghatározottság.” (Iván 2002, 412) Miután az átlagéletkor fokozatosan növekszik, a hosszabb élettartam azt is jelenti, hogy jóval meghosszabbodott az időskor periódusa. Ez egy olyan korszak, amely nemcsak biológiailag, gazdaságilag, pénzügyileg tér el markánsan az aktív kortól, hanem egészségügyi szempontból is (Halmos 2002, 402).

Az idősedés, öregedés az ember egész életútjával, életstílusával összefüggésben van. Fontos tényező a funkcionális kapacitás alakulása: a személyes testi, lelki és szociális működések változása. A vizsgálatok azt mutatják, hogy a „normál idősedés” jellegzetességei a testi működések vonatkozásában 30–90 éves korig a következők:

- az izmok tömege és ereje 30%-kal csökken,
- az idegrostok ingerületvezetése 15–20%-kal lassul,
- az agy tömege 300 grammal csökken,
- a nyelven az ízlelőbimbók száma a fiatalkori 240–250 egységről 40–50 egységre csökken,
- a tüdő vitálkapacitása 75 éves korra a felére csökken,
- a vese kiválasztó működése több mint a felével csökken,
- a látás és a hallás 70–80%-ban érintett (Iván 2002, 414).

A tudomány mai állása szerint az öregedés folyamata genetikailag meghatározott, azonban a felsoroltak mellett fontos szerepe van a külső környezeti tényezőknek is az élettartam befolyásolásában. Az alábbi tényezők gyorsíthatják az öregedés ütemét:

- lelki sérülés
- krónikus alváshiány
- helytelen táplálkozás
- a fizikai aktivitás hiánya, vagy túlzott fizikai aktivitás
- szélsőséges hőmérsékleti hatás
- kémiai tényezők (Sáhó 1994, 13–14).

A köztudatban hosszú ideig élt az a sztereotípa, hogy az öregedés elkerülhetetlen velejárója a hanyatlás, és az egészségi állapot romlásán túl a szellemi leépülés is elkezdődik. Sokáig fel sem merült az a kérdés, vannak-e olyan képességek,

illetve készségek, amelyek az idő előrehaladtával tudnak csak kialakulni. Az élettapasztalat, illetve a bölcsesség feltétlenül ilyen pozitív jellemzőnek tekinthető az öregedés folyamatában, és ezek fontosak lehetnek a munkavégzésnél is. A tudomány 45–50 éves korra teszi azt az időszakot, amikor az emberi szervezet hanyatlásnak indul (az észlelés, figyelem, intelligencia csökkenni kezd), viszont nem lehet minden egyes idősödő embernél ugyanolyannak tekinteni a tanulási képességeket.

A jóléti társadalmakban a szellemi és fizikai egészségmegőrzés eredményeképpen nem ritkán az idősek a nyolcvanas éveikben is még társadalmilag aktívak, a munkavégzési képességüket (és munkakedvüket) a hetvenes éveik közepéig, végéig megőrzik. Az ő példájukat megvizsgálva szembetűnő, hogy az ilyen emberek szellemi és fizikai frissességük megőrzésére egyaránt nagy hangsúlyt fektetnek, és ezen túlmenően a lelki egészség megőrzésének is nagyon nagy szerepe van. Végül, de nem utolsósorban a jóléti társadalmakban nem szabad figyelmen kívül hagyni azt a körülményt, miszerint az időskori anyagi biztonság is nagyon fontos meghatározó szempont az aktív idősödés lehetőségeiben (Barakonyi 2010).

A nyugdíjazás után a legtöbb idősnek még legalább 10–15 év aktív ideje van hátra. Ezért fontos cél az időskorúak aktivitásának minél hosszabb ideig tartó megőrzése. Ennek eszközei lehetnek a művelődés különböző formái, a közösségi életben való részvétel, az önkéntes munka és a tanulás. Az egészséges élet alapja a rendszeres tevékenység, ezáltal az ember hasznosnak érzi magát a társadalomban. A hasznosság érzése fokozza az önbecsülést, segíti a szervezet normális működését és lelassítja az öregedés folyamatát (Sz. Molnár 2005).

Ezt igazolják a Széchenyi István Egyetem hallgatói körében végzett vizsgálat eredményei,¹ amelynek során a fiatalok egyik feladata az volt, hogy nyugdíjas nagyszülei életmódjáról, tevékenységeiről fogalmazzanak meg példaértékű gondolatokat:

A téli hónapokra nagymamám új hobbikat kezdett keresni. Abban a szerencsés helyzetben van, hogy a község, ahol jelenleg is lakik, az idősek számára rengeteg lehetőséggel rendelkezik. A Heideboden Német Nemzetiségi Énekkar tagja, melynek próbái minden szerdán 18:00-kor vannak, így ez egy rendszeres heti elfoglaltság számára. A Levéli Német Kisebbségi Önkormányzat a közösségi élet és a hagyományörzés érdekében alakította meg 2000-ben a hagyományörző énekkarát. Ezen kívül a Levéli Kultúrházban működő Levéli Népdalkör és Levéli Néptáncsoport tagja is, ez is folyamatos elfoglaltságot jelent számára. (Puskás Réka rekreációs szervezés és egészségfejlesztés szakos, levelező tagozatos hallgató)

Apukám anyukája jelenleg 85 éves. Nyugdíjas éve előtt a helybéli asszonyokkal együtt járt napszámba dolgozni. Hogy a munka jobban és vidámabban teljék, rendszeresen

¹ 2015 és 2018 között a Széchenyi István Egyetem oktatójaként több kurzus esetében is résztéma volt az idősek, az időskor vizsgálata (Speciális andragógia, Generációmenedzsment, Gerontológia). A hallgatóktól idézett szövegek félévi beadandó dolgozatokból származó bekezdések, melyeket nagyszüleikhez kötődő emlékeikről írtak. Ezen kívül e kurzusokon az idős korosztály jellemzőit is összegyűjtöttük: a hallgatók cédulákra írták az idősekről alkotott negatív és pozitív benyomásait, valamint azokat a tevékenységeket, melyeket nagyszüleiktől tanultak, illetve ők tanítottak/tanítanak nekik. A kutatás részét képezi egy 2016-os anonim online kérdőív is, mely szélesebb körben szólította meg a fiatal korosztályt az idősekről alkotott véleményükről.

daloltak maguk szórakoztatására, melynek eredményeképpen az egyik almafa alatt megalapították a Nyírteleki Asszonykórust. Nagymamám körülbelül 25 évig volt szóló-énekese a kórusnak. Magyarországon belül és a határon túlra is jártak fellépésekre, illetve közös kirándulásokra. (Bezzeg Barbara rekreációs szervezés és egészségfejlesztés szakos, nappali tagozatos hallgató)

Számos vizsgálat bizonyította, hogy azok az idősök, akik nyugdíjazás után megfelelő elfoglaltságot találnak maguknak, feladatuk és szerepük van a társadalomban, egészségesebb és hosszabb életet tudnak élni. A produktív, aktív öregkor a társadalomnak is érték és a társadalom számára is hasznos. Az idősök ebben az életszakaszban meg tudják valósítani mindazt, amire addig nem volt idejük (Hárdi 2007, 26).

Az egyetemi hallgatók körében végzett vizsgálat alapján a fentiek igazolhatók. Számos fiatal figyelte meg nagyszülei példáján keresztül, hogy az időskori aktivitás akár példaértékű is lehet. Kovács Zsuzsanna rekreáció szakos, levelező tagozatos hallgató így írt nagyapjáról:

Szeretett nagypapám Kovács Ferenc, édesapám apukája, 1914-ben Debrecenben született és nagyon hosszú ideig, 99 éves koráig élt egészségben és tevékeny életmódban. Nagyon közel állt hozzám, rengeteg dologra megtanított, többek között arra, hogy mindig céltudatosan, dolgoosan és szorgosan éljek. Lustaságot nem tűrte, nagyon korán 10 évesen már dolgozott és ez az aktivitás eltartott 96 éves koráig. Vidám, humoros ember volt, pedig nem volt önfeledt élete. Humora, megbízhatósága és optimista gondolatai képessé tették őt arra, hogy tiszteljék és elfogadják őt mindenhol. Szegény sorban nőtt fel, de azt tartotta, hogy mindenért meg kell küzdeni és dolgozni. Amikor én születtem, akkor lett nyugdíjas, és 40 évig óvott, vigyázott rám, tanulhattam tőle, nyaranta. Boldog és tartalmas gyermekkorom volt, győri lévén az egész nyarat náluk, Debrecenben tölthettem. Volt egy rendszer, amit mindig betartott. Sport és a mozgás élettere volt. Foci meccsre és sakkversenyre járt, a sakkozás tartotta fitten az elméjét. Mindig eltervezte, hogy aznap mit fog csinálni, eltervezte az egész hetet és hónapot. A reggelt tornával kezdte, életének utolsó napjaiban is. Reggel időben keltünk, piacra, henteshez, pékhez jártunk, közben énekeltünk, beszélgettünk és nevtünk. Ebédeltünk, szunyókáltunk és délután irány a strand, a játszótér és a focimeccs. Lelki társak voltunk. Nagyra tartottam őt gondolataiért, cselekedeteiért és azt is láttam, hogyan kell méltósággal viselkedni a halál óráiban is. Nyugdíjas éveit is munkával töltötte, buszbérletet árusított egészen 80 éves koráig. Baráti társasága hatalmas volt, kigyerekként magával vittek névnapokra, születésnapokra, nyaralásokra, melyet a kisöregem társaságában tölthettem. Barátjának kiskertjében együtt dolgoztunk és kirándulásokat szerveztünk. Együtt főztek és kempingeztek, kártyáztak és sokat, nagyon sokat nevettek. Aktív tagja volt a helyi vasutas nyugdíjas klubnak, ahol kirándulásokat és sakkversenyeket szervezett idősöknek. Gyógyszert nem szedett rendszeresen, egészen 96 éves koráig, de ekkor is friss volt szellemileg. Az ő élete teljes bizonyíték számomra, hogy aki figyel az egészségére, precíz a munkájára és mindenben a mértékletességet tartja, humorral tudja kezelni a nehéz helyzeteket, képes egy hosszú boldog életre. Szerette a mamát, családját, barátait és az embereket, egyszóval az életet (2017).

Az öregség általánosan elfogadott erénye a higgadság. Ez türelmesebbé tesz másokkal, de önmagunkkal szemben is. Ez az erény segít megérteni a másik embert, elfogadni a másikat, tőlünk esetleg teljesen eltérő gondolkodást is. Mindez összefügg a szeretet képességének kiteljesedésével. A türelem, a tolerancia, a bölcs megértés, a szeretetre való képesség az idősor leginkább pozitív tulajdonságai közé tartozik. Aki a pozitív változásokat veszi észre az évek múlásával, annak megadatik a boldog idősor, amikor megmarad a jövőre tervezés képessége, az önzetlenség, a humorérzék, amely elégedettségérzéssel jár együtt (Vadász–Sallai 2007, 17). Egy példa erre:

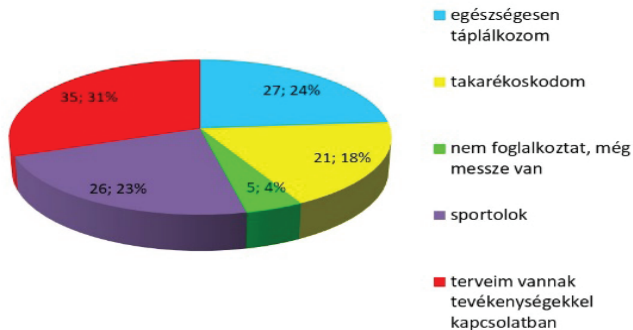
Nagymamám még ennyi évesen is minden nap kimegy és a kertet gondozza. Sokszor elcsodálkozom rajta, hogy van ennyi ereje még mindig. Nagyon szeretem és tisztellem Őt. Mindig jókedvű. Ő az, aki a vidám, humoros történeteivel mindig mosolyt csal az egész család arcára. (Bedecová Nikoleta rekreációs szervezés és egészségfejlesztés szakos, nappali tagozatos hallgató)

Minél tartalmasabb volt az idős ember aktív élete, annál színesebb idősorra számíthat. A gazdasági, pénzügyi stabilitás megteremtése alapfeltétele a nyugodt, kiegyensúlyozott öregségnek. Fel kell készülni az öregkorra, megfelelő életfilozófiára kell szert tenni. A társadalom magatartásán is változtatni szükséges, a környezet legyen befogadó, empatikus, hogy az idős ember állandóan érezze, hogy egyenjogú tagja a közösségnek. Egy társadalom fontos értékmérője, hogyan bánik az idősekkel (Vadász–Sallai 2007, 17).

Erre az egyik legjobb példa a National Council on Ageing and Older People, az ír időügyi tanács tevékenysége, melynek során a legnagyobb szerepe az ismeretterjesztő tevékenységnek van: többek között az idősödés folyamatának pozitív bemutatása a társadalom egésze számára. Emiatt programjaival nemcsak az idősek felé fordul, hanem a felnövekvő új nemzedékek felé is. Három kiadványt készítettek iskolák számára, hogy a fiatalokban az idősekről és az öregedéstről való pozitív kép kialakulását elősegítsék. A *Fiatalok és idősek* című interaktív CD-ROM-alapú oktatócsomagot, amelyhez egy tanári kézikönyv is tartozik, az általános iskolásoknak tervezték. A nemzeti tantervbe illeszkedő anyagot a fiatalok pozitív öregedés/öregség képének kialakítása érdekében alakították ki. Ezt a 28 leckéből álló kiadványt 2000-ben minden iskola megkapta Írországból. A *Gyümölcsszüret* és a *Mindent a maga idejében* című tanári kézikönyvek korábbi, 1993-ból valók. Az egyik a fiatalabb, 9–12 éves korosztálynak, a másik idősebbeknek, 15–18 éveseknek szól. Mindkettő tartalmaz beszélgetésre alkalmas témafelvetéseket és közösségi gyakorlatokat. Mindez segít annak megértésében, ahogyan egy hatvan év fölötti ember nézi a világot. Mára a kezdeményezésnek önálló honlapja van (<http://www.ncaop.ie/schools/youngandold/index.htm>).

Hazánkban az idősorra való felkészülés egyénfüggő, ebben szervezett, országos kiterjedésű segítséget nem kaphatunk. Ennek ellenére, ha nem is feltétlenül tudatosan, de a fiatalok többsége megpróbál felkészülni idős éveire.

Hogyan készülsz az időskorra?

4. ábra: A fiatalok felkészülése az időskorra

A 2016 tavaszán, 73 fiatal által kitöltött online kérdőív válasza alapján mindössze 4 százalékuk nem készül az időskorra. A többség egészséges táplálkozással, sporttal, takarékoskodással készíti elő nyugdíjas éveit. Harmincöt százalékuk terveikkel rendelkezik öregkorára (4. ábra).

3. Generációs összefüggések

Az időskori családszerkezetet három fő társadalmi folyamat formálja: a gyerekek elköltözése, az özvegyülés és a gyerekekkel való összeköltözés. Egy negyedik szerep – a nagyszülővé válás és a nagyszülőiség – ma már általában a tágabb családi rendszer részeként értelmezhető. A késői időskor lassan terjedő eseménye a szülők és valamelyik gyermek újbóli összeköltözése: míg a 70-es éveik végén járó idősök alig több mint tizede (10,4%) él gyermekeivel, a nyolcadik évtized fordulójára ez az arány az idősök egyötödét (20,9%) teszi ki. Az Életünk fordulópontjai (ÉF) 2008. évi vizsgálat alapján a 60 év felettiak igen magasra értékelték a gyermekeikhez fűződő kapcsolatuk minőségét; az átlagos elégedettség a maximum 10-es közelében van, 9,1-es átlagot mutat. Érdemi különbség nemek szerint volt tapasztalható: a férfiak elégedetlenebbek voltak külön élő gyermekeikkel, mint a nők (Bálint–Spéder 2012, 98–100). Mindezek kölcsönösségéről az unokák korosztálya így vall:

Mindig próbálta a legtöbbet nyújtani számomra, amit egy nagymama megtehet. A finom ebédőtől a szuper autókig mindent megtett. Számomra Ő volt a családban a példakép, mert nem vetette meg a nehéz fizikai munkát. (Hering Márk rekreációs szervezés és egészségfejlesztés szakos, nappali tagozatos hallgató)

Nagymamám nagyon sok érdekes dolgot elmondott. Nem volt könnyű sorsa neki, sok mindent megélt. Korán elvesztette férjét, a nagypapámat, de nem adta

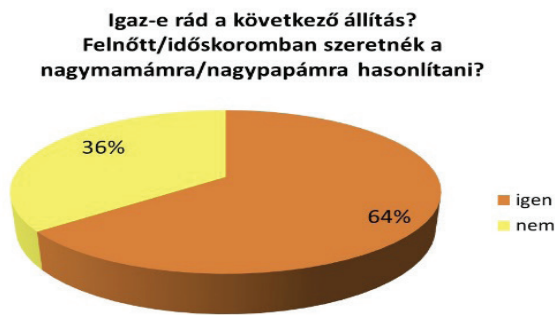
fel. Tovább harcolt, mert volt három lánya akiket fel kellett nevelni szeretetben. Ő számomra egy szuper nagyi, akire felnézek és akit nagyon szeretek. Minden érdeklő, mindenről van véleménye a kora ellenére. 82 évesen szemüveg nélkül köt, horgol, kézimunkázik és varr. Anyagi-érdek központú világunkban elgondolkozom, vajon honnan meríti ezt a lelkesítő erőt, önzetlen szeretetet amit próbál nekünk is átadni. Vajon ebben a szeretetben van az Ő titka? (Erdősóvá Olga rekreációs-szervezés és egészségfejlesztés szakos, nappali tagozatos hallgató)

Számomra a családom mindig is nagyon fontos volt neveltetésemtől fogva, illetve mindig jó kapcsolatot ápoltam hozzátartozóimmal. Ahogy szüleimtől, úgy nagyszüleimtől is mindig sokat tanulok, és úgy gondolom, hogy időt kell szakítani az idősebb generációra is, mert kölcsönösen tanulhatunk egymástól, és a törődés, a szeretet felbecsülhetetlen dolog számunkra is. Amit nagyon szeretek a nagyszüleimben, hogy koruk ellenére is aktívak, nem otthonülő típusok. Tisztában vannak a mindennapi történésekkel, van hobbijuk, érdeklik a fiatalos dolgok is. Nagypapámtól tanultam, hogy mindig ki kell tartani, és aktívan kell élni, de észre kell venni, ha eljön az a pont, amikor már nem szabad többet vállalni, mert az csak árt az embernek. Kati mamától nagyon sokat tanultam a kerti munkáról, egyik kedvenc időtöltésemmé vált, hogy velük dolgozhattam a szőlőben, a kukoricásban, a gyümölcsfák között. Nagyon szerette gyermekeit, unokáit, mindig sokat tett értük. A család összetartása neki volt köszönhető. Édesapám apukája nagyon aktív életet él, és ezért nagyon büszke vagyok rá. Papa nem sokat beszél, de ha mond valamit, annak van tartalma. Nagyon jó a humorérzéke, ezt rendszeresen érzékelem. Szerencsére, sok barátjuk volt a környéken, ezért ha Papának kedve támad kimenni, szívesen látják, és rendszeresen segít barátainak. Hetente többször eljár biciklizni, ha olyan kedve van, és szeretne kimozdulni. Érdeklő a sportok, és a jó sorozatok is. Úgy gondolom, hogy nagyon sokat lehet tanulni Tőle is, mert kihasználja az élet adta lehetőségeket, és a szabadidejét hasznosan tölti. Csipi mama nagyon gondoskodó és törődő, nagyon szeret adni. Érdeklő a politika, a mindennapi események, és a sport is. Közösségi életet él, a helyi lakásszövetkezeti gyűléseken rendszeresen részt vesz, a lépcsőházban lakó barátaikkal pedig kártyázni szoktak. Úgy gondolom, hogy bárki példát vehet a nagyszüleimről, akik aktív, teljes életet élnek. (Pete Zsanett emberi erőforrás tanácsadó szakos, nappali tagozatos hallgató)

Az idősek megítélése, az idősekről alkotott kép mindennapi cselekvéseink, döntéseink részévé válik, és ezzel aktívan hozzájárul az adott társadalmi csoport helyzetének formálásához. A korábbi elemzésekhez képest az idősek társadalmi megítélése némileg javult. A magyarországi időskorúakról alkotott kép egy 2008-as nemzetközi összehasonlítás alapján viszont negatív képet mutat. Legelőnyösebbnek a Dél-Európában (Görögország), illetve a Nyugat-Európában (Németország) élő idősek társadalmi státusa tűnik, leginkább hátrányosnak pedig a volt szocialista országokban élőké, köztük a magyar 70 éveseké. Az idősek státusa Magyarországon – európai összehasonlításban – az alacsonyabbak közé tartozik, a 25 ország tekintetében a harmadik legalacsonyabb. Továbbá Magyarország azon országok között helyezkedik el, ahol az idősek státusát alacsonyabbnak tartják, mint a fiatalabbakét (Bálint–Spéder 2012, 101–102).

Az egyetemi hallgatók körében végzett vizsgálat a fentieket nem igazolja, csupán egyetlen negatív hangvételi emlék került elő a nagyszülők korosztályáról:

A nagyapámnak mind a fizikuma, mind a gondolkodása is fitt maradt. De egyvalamihez nem értett, talán a múltjából fakadóan, vagy valami másért, ezt nem tudom, de az biztos, hogy zsémbes öregember volt, mindig kiabált a gyerekekkel, egyáltalán nem értett a nyelvükön. Tisztán emlékszem, hogy mennyire féltem, ha menni kellett hozzám. (Tamás Attila rekreációs szervezés és egészségfejlesztés szakos, levelező tagozatos hallgató)

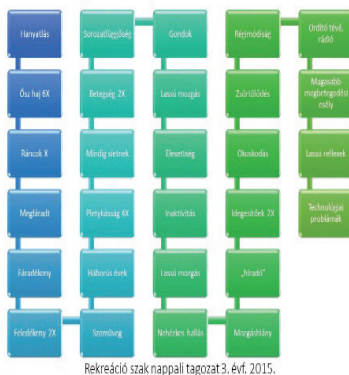
18

5. ábra: A nagyszülők példakép-szerepe

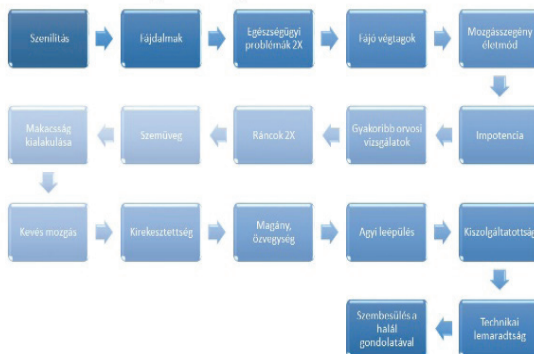
A 2016-ban végzett online kérdőíves vizsgálatom eredményei azt mutatják, hogy a nagyszülők korosztálya példakép az unokák számára. A fiatalok 64%-a szeretne idős korában a nagyszüleire hasonlítani (5. ábra).

A 2016 őszén, 232 fő nappali és levelező tagozatos hallgató között végzett felmérésem során a fiatalok azt a feladatot kapták, hogy írjanak le három kifejezést, amely eszükbe jut az időskorról. A nappali és levelező tagozatos hallgatók körében megfigyelhető, hogy az időskorról a két különböző korosztály eltérően vélekedik. A pozitív és negatív jelzők az Y generációsok körében nagy távolságot mutatnak a nagyszülők korosztályától, és elsősorban a nagyszülői szerepre gondolva, a szeretet és kedvesség dominál a válaszokban. A negatív jelzők inkább a külső tulajdonságokra vonatkoznak, míg a levelezősöknél – akik többségében az X generáció tagjai – már látható a közelebb kerülés az idősödéshez, így annak biológiai negatívumai kapnak nagyobb szerepet a véleményekben, a pozitívumok között pedig az élettapasztalattal összefüggő tulajdonságokat emelik ki (6–7. ábra).

Negatív kifejezések az idősekről

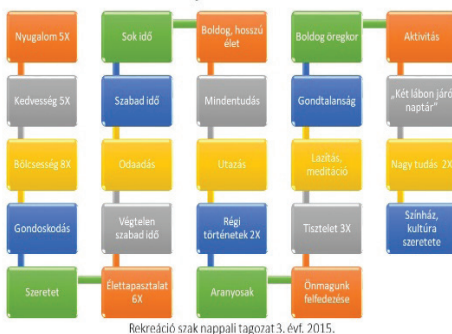

Negatív kifejezések az idősekről

6. ábra: Generációs véleménykülönbségek az idősek negatív tulajdonságairól

Pozitív kifejezések az idősekről

7. ábra: Generációs véleménykülönbségek az idősek pozitív tulajdonságairól

Egy 2015 őszen végzett hasonló felmérésem szöfelhőn ábrázolt válaszai szintén jól körvonalazzák azt a képet, amely a fiatalokban az idősekről él. Nagy arányszámban szerepeltek a szabad idő, a nyugalom és az unokákkal kapcsolatos kifejezések, de sokaknak számos negatívum is eszükbe jutott az időskorról: a magány, az egyedül-lét, a betegségek, a ráncok és az ősz haj (8. ábra).

8. ábra: Az idősek fő tulajdonságai szöfelhőn

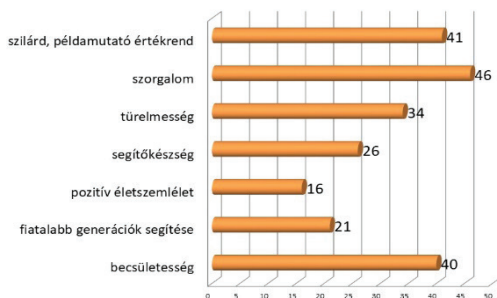
Hasonló képet mutatnak az időskor előnyeiről és hátrányairól szóló válaszok. Az előnyök között dominánsak a saját időbeosztással, több szabad idővel kapcsolatos válaszok, és ezzel összefüggésben az a tény is, hogy a családra több ideje jut a nyugdíjasoknak. Hátrányként legtöbbször a betegségeket, egészségromlást jelölték meg, de többen a szegénységgel is összefüggésbe hozzák az öregkort (9. ábra).

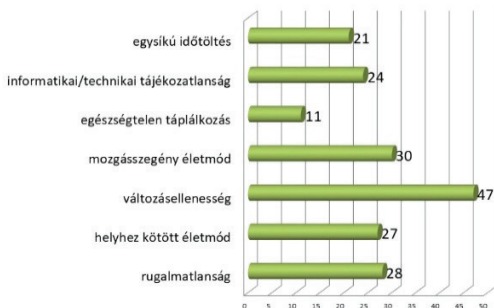
9. ábra: Az idősor pozitívumai és negatívumai szófelhőn

A 2016 tavaszán, 73 fő által kitöltött online kérdőíves felmérés teljesen más jellegű eredményeket hozott. A pozitívumok között elsősorban az értékrendre vonatkozó válaszok születtek, míg a negatívumok esetében a változásellenességet emelték ki, de az informatikai tájékozatlanság is nagy arányszámban szerepel (10. ábra).

Melyek az idős, nyugdíjas korosztály pozitívumai?

Melyek az idős, nyugdíjas korosztály negatívumai?

10. ábra: Az idős korosztály pozitívumai és negatívumai

Napjainkban nem jellemző, hogy az idősek gyermekeikkel és unokáikkal, több-generációs családban élnek együtt. Az életkor előrehaladtával – döntően az özvegyülés következtében – folyamatosan nő az egyedül, özvegyen, egyszemélyes háztartásban élők aránya. A késői időskor lassan terjedő folyamata a szülők és valamelyik gyermek újbóli összeköltözése: becslések szerint az idősek egyötöde él (újra) együtt gyermekével a nyolcadik évtized fordulóján. Az idős generáció gyakran van együtt gyermekeivel: a gyerekeiktől külön élő szülők több mint felének van szinte napi személyes kapcsolata gyermekeivel, és az idős szülők 15 százalékáról mondhatjuk, hogy igen ritkán (havonta vagy annál is ritkábban) találkozik gyermekeivel (Bálint–Spéder 2012, 89).

Az egyik hallgató kiemeli a nagyszülőkkel közösen töltött idő fontosságát:

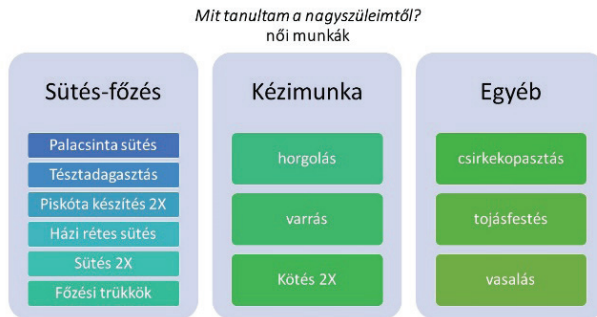
Édesanyám szülei, a nagyszüleim szeretnek sok és minőségi időt eltölteni a családjukkal, unokákkal, ezért rendszeresen szervezünk közös programot. Ilyenkor felkeressük a kedvenc régi kávézókat, színházba, moziba, beszélgető estekre megyünk. Saját bevallásuk szerint az idő, amit az unokákkal töltenek el, fiatalítja őket. Ezenkívül a hideg téli

estéken szívesen fejtenek rejtvényt vagy olvasnak könyvet. (Puskás Réka rekreációs-szervezés és egészségfejlesztés szakos, levelező tagozatos hallgató)

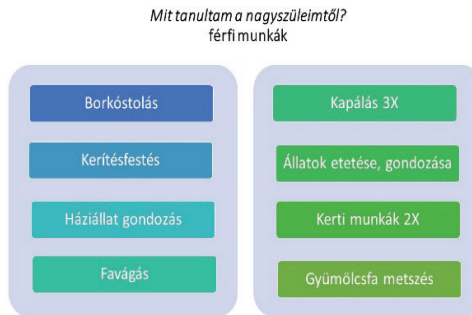

11. ábra: A fiatalok viszonyulása az idősekhez

Hasonló eredményt mutatnak a 2016-os online kérdőív válaszai is, melyben a fiatalokat az idősekről alkotott véleményéről kérdeztem. A válaszadók 80%-a véli úgy, hogy az idős embereknek a családjuk körében van a helyük, és 35%-uk szívesen van együtt idősekkel (11. ábra). Ebben bizonyára az is szerepet játszik, hogy az unokák generációja sok mindent tanulhat a nagyszülőktől. Az egyetemista hallgatók körében végzett felmérés eredményei csoportosíthatók. A nagyszülők generációjánál még élesen elkülönülnek a férfi és a női munkák. A nagyanyák többsége a sütés-főzéssel kapcsolatosan ad át ismereteket unokáinak, míg a nagyapák esetében a kerttel kapcsolatos tevékenységek dominálnak (12. ábra).

Emberi erőforrás tanácsadó szak levelező tagozat 1. évf. 2016.

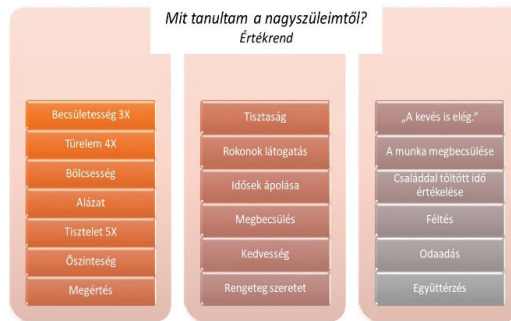
Emberi erőforrás tanácsadó szak levelező tagozat 1. évf. 2016.

12. ábra: A nagyszülőktől tanult hétköznapi tevékenységek

Nagy arányszámban emelkednek ki azok a válaszok, amelyek alapján a nagyszülők értékrenddel, erkölcsi útvalóival kapcsolatban mutattak példát unokáiknak. Két levelezős évfolyam válaszait emelem ki a 13. ábrán.

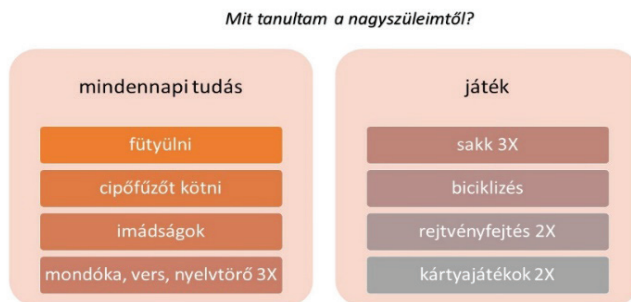
Emberi erőforrás tanácsadó szak levelező tagozat 1. évf. 2016.

Rekreáció szak levelező tagozat 3. évf. 2015.

13. ábra: A nagyszülöktől kapott erkölcsi útravaló

Természetesen a nagyszülők és unokák között a közös játék és a mindennapi ismeretek átadása is szerepet kap a generációk közötti tudásátadásban, olyan tevékenységek esetében, melyek több türelmet igényelnek, és amellyel a nagyszülők rendelkeznek az unokákkal való foglalkozás során (14. ábra).

Emberi erőforrás tanácsadó szak levelező tagozat 2. évf. 2016.

14. ábra: A nagyszülöktől tanult játékos tevékenységek

Figyelemre méltó jelenség, hogy ma már a generációk közötti ismeretátadás nem csupán egyirányú folyamat, az unoka is tud új tudást átadni nagyszüleinek.

Mindez jórészt a digitális ismeretek területén jellemző. Egy 2011-es felmérés szerint az idősebbek a legtöbb esetben valamilyen külső segítséggel tanulták meg a világháló (és általában a számítógép) használatát. Itt a tanár szerepét leggyakrabban a közvetlen családtagok töltik be, mégpedig minden bizonnyal a fiatalabb rokonok: az 50 év felettiak 46%-a így tanult meg internetezni (15. ábra). Vagyis sok esetben egyfajta fordított szocializáció valósul meg: a gyerekek tanítják a szülőket, nagyszülőket a világháló megértéséhez szükséges ismeretekre. Ez a trend, főleg ennek a társadalmi mértékét figyelembe véve, kétségkívül egyedülálló az emberiség történelmében.

	29 évnél fiatalabbak	50 évnél idősebbek
Szervezett képzés, tanfolyam	8%	17%
Munkahelyen	3%	14%
Családtagok segítségével	9%	46%
Barátok segítségével	11%	17%
Segítség nélkül	75%	32%

15. ábra: Hogyan tanult meg internetezni?
Forrás: Digital Media Report (2011, 3)

Bár az idősebbek körében gyakoribb, hogy valaki a munkahelyén vagy szervezett képzésen sajátította el az internet használatát, ebben a korcsoportban sem ritka, hogy valaki saját maga, segítség nélkül tesz szert ezekre az ismeretekre – így tett az 50 év felettiak csaknem harmada. Ők többségében a magasabban iskolázott (diplomás), jó anyagi körülmények között élő, budapestiek közül kerültek ki (Digital Media Report 2011, 3).

16. ábra: Az X generáció tanítási igényeinek típusa az idősek felé

A 2016-os saját kutatás alapján a levelező tagozatos hallgatók válaszaiban egyértelműen a digitális ismeretek átadása dominál, míg a nappali tagozatosok jóval többféle területen vélik úgy, hogy az időseknek tanulásra van szükségük, melyben ők maguk lehetnek az ismeretátadók (16–17. ábra). Az ábrákon látható, hogy

minél fiatalabb egy korosztály, annál többféle ismeretet hiányol az idős korosztály tudásából. Míg az X generációsok a digitális tudás területén látnak hiányosságokat, addig az Y generáció tagjai a divattal, sporttal, utazással, nyelvhasználattal és élet-szemlélettel kapcsolatban is különbségeket tapasztalnak nagyszüleik nemzedéke és a sajátjuk között.

Mire tanítanád meg az idősebb korosztályt?

Rekreáció szak nappali tagozat 3. évf. 2015.

17. ábra: Az Y generáció tanítási igényeinek típusa az idősek felé

Nagyon szép példája a generációk közötti ismeret- és tudásátadásnak az alábbi, nagyapáról szóló jellemzés:

Rövid leírásomat a legkedvesebb nagyapómról írom, aki aktív résztvevője az életnek. Mihalcsik István szeptemberben töltötte be 80. életévét, de meghazudtolja biológiai korát, mert olyan fúrge és tettezre kész, mint a nálánál sokkal fiatalabbak. Szorgalmasan tölti mindennapjait az én nagyapócskám, a helyi KARITASZ-ban ruhát oszt a rászorulóknak és intézi ügyes-bajos ügyeiket, a lakhelye melletti hotelben ő az ezermester, mert mindent meg tud csinálni, amit esetleg más nem. Emellett a kiskertjében tevékenykedik és még a miénk gondozásában is segít, mikor megkérjük, hogy értő és tapasztalt szemével mérje fel a terepet. Szellemi frissességét rejtvényfejtéssel és olvasással tartja fent. Nagy érdeklődést mutat a technikai dolgok iránt, segítséget kért tőlem abban, hogy hogyan kell üzenetet küldeni a telefonról és a számítógép alkalmazásában is, facebook-ra is fel van jelentkezve, ahol nyomon szokta követni unokái és egyéb ismerősei tevékenységét. Mindezek mellett egy csodálatos lelkiség, és egy olyan valaki az életben, aki apám helyett apám volt, aki mindig szeretett és támogatott és aki mindig segített az utamra rátalálni és ott is tartani, aki példaképpé vált a szememben. (Bánkuti Márta rekreáció-szervezés és egészségfejlesztés szakos, levelező tagozatos hallgató)

4. Összegzés

Kutatásom során három módszert ötvöztem: anonim kérdőívet töltöttem ki interneten keresztül, dokumentumelemzéssel kiemeltem egyetemi hallgatók félévi dolgozataiból saját családjuk idős tagjairól szóló véleményüket, illetve egyetemi kurzusok keretében csoportos, anonim szógyűjtéssel kaptam eredményeket a fiatalok idősképével kapcsolatban. Összességében a kutatás alapján megállapítható, hogy a fiatalok idősképe sok esetben negatív, de ez nem vonatkozik a saját nagyszüleikre. Ha konkrétan felmenőikről kérdezzük őket, számos pozitív élményről, emlékről tudnak beszámolni. Az Y generáció számára a távoli időskor a külső, biológiai jegek alapján mutat negatív képet, míg az X generáció tagjai az egyéb, idősődéssel járó változásokat is számon tartják. Valamennyi korosztály erkölcsi mintának, értékrendben követendőnek tartja az idős generációját. A fiatalok a legtöbb esetben tudatosan nem készülnek az időskorra, de a várható szabad idővel kapcsolatban terveik vannak.

A fentiek alapján látható, és a legnagyobb tanulsággal szolgál, hogy a közösségi normák és ismeretek átadása egyirányúból mára kölcsönös folyamatá vált. A fiatalok részéről az informatika és az elektronika területén valósul meg a nagyszülők felé, a nagyszülők pedig leginkább erkölcsi tekintetben mutatnak mintát, nagyszülőként pedig sok esetben példaképek a fiatalok számára. Margaret Mead (1970) már a múlt évezredben előre jelezte e folyamatokat. Úgy vélte, a fiatalok az időseknél többet tudnak a körülöttük lévő világról. Ennek megfelelően különböztette meg a posztfiguratív, a kofiguratív és a prefiguratív kultúrákat. Az ismeretátadás a posztfiguratív kultúrákban elsősorban az idősebbekből a társadalom fiatalabb tagjai felé irányul, e társadalmak erősen múltorientáltak, és domináns a felmenők tisztelete. A kofiguratív kultúrák a jelenre koncentrálnak, így a közvetítés a kortársak között zajlik. A kofiguratív kultúrák – mint például az 1960-as és 70-es évek ifjúsági kultúrája – Mead szerint akkor keletkeznek, amikor egy posztfiguratív kultúra felbomlóban van; jellemzőjük az átmenetiség és a rövid élettartam. Mead emellett megjósolta egy újfajta kultúra kialakulását, amelyet prefiguratívnak nevezett. E kultúra jövőorientált, és az ismeretátadás elsősorban a fiataloktól az idősebbek felé irányul, a gyermek válik a szülő és nagyszülő tanítójává (Mead 1970, 32, 204). Mead már fél évszázaddal ezelőtt jelezte, hogy eltűnőfélben van a posztfiguratív kultúra, ugyanakkor a kofiguratív és a prefiguratív ismeretátadási formák dominanciája figyelhető meg.

Irodalom

Bálint Lajos – Spéder Zsolt (2012): Öregedés. In *Demográfiai portré 2012. Jelentés a magyar népesség helyzetéről*. Szerk. Óri Péter – Spéder Zsolt. Budapest: KSH Népeségügyi Kutatóintézet, 89–102. Online elérhető:

<http://www.demografia.hu/kiadvanyokonline/index.php/demografiaiportre/issue/view/35>

- Barakonyi Eszter (2010): A munkavállalói aktív életkor meghosszabbításának lehetséges eszközei. Phd dolgozat. Pécs. Online elérhető: [http://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/barakonyi-eszter/barakonyi-eszter-vedes](http://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/barakonyi-eszter/barakonyi-eszter-vedeshttp://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/barakonyi-eszter/barakonyi-eszter-vedes-ertekezes.pdf)<http://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/barakonyi-eszter/barakonyi-eszter-vedes-ertekezes.pdf>
- Bernáth László (1997): A felnőttkor néhány jellegzetes kérdése. In *Fejlődéslektan olvasókönyv*. Szerk. Bernáth László – Solymosi Katalin. Budapest: Tertia Kiadó, 121–138.
- Bukodi Erzsébet (2004): *Az idősek társadalmi rétegződése. Időskorúak Magyarországon*. Budapest: KSH.
- Digital Media Report (2011): *Ami összeköt, és ami elválaszt. Generációs hidak és szakadékok az internet használatában*. Budapest: Ithaka Research Consulting.
- Erikson, Erik H. (1982): *The Life Cycle Completed: A Review*. New York/London: W. W. Norton & Company.
- Halmos Tamás (2002): Az öregedés élettani és társadalmi jelenségei: Az öregedésről általában. *Magyar Tudomány*, 108/4, 402–405.
- Hárdi István (2007): Harmónia és kreativitás öregkorban. In *Az időskor. Válogatás a soproni gerontológiai konferenciák előadásaiból*. Szerk. Pető Zoltán – Tengerdi Antal. Sopron: Edutech Kiadó.
- Iván László (2002): Az öregedés élettani és társadalmi jelenségei: Az öregedés aktuális kérdései. *Magyar Tudomány*, 108/4, 412–418.
- Iván László (1997): *Ne féljünk az öregedéstől!* Budapest: SubRosa Kiadó.
- Mead, Margaret (1970): *Culture and Commitment: A Study of the Generation Gap*. Garden City, New York: Natural History Press/Doubleday & Company, Inc.
- Sáhó Erzsébet (1994): *Időskorúak*. Budapest: Labora Kiadó.
- Sz. Molnár Anna (2005): *Az idős felnőtt rétegek (45 év felettek) felnőttképzési igényei és képzési lehetőségei*. Budapest: Felnőttképzési Kutatási Füzetek. Online elérhető: <http://vmek.oszk.hu/06500/06528/06528.pdf>
- Vadász Katalin – Dr. Sallai Antalné, összeállította (2007): *Derűs időskor – aktív időskort támogató közösségi programok*. Budapest: Országos Egészségfejlesztési Intézet. Online elérhető: <http://mek.oszk.hu/08100/08120/08120.pdf>.